

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КРЕДИТОРА У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

У статті аналізуються нормативні положення щодо умов визнання суб'єктів права кредиторами у справах про банкрутство. На підставі отриманих результатів обумовлюється доцільність визначення поняття кредитора, виходячи з поєднання в банкрутстві матеріального та процесуального аспектів.

В статті аналізуються нормативні положення об умовах признання суб'єктів права кредиторами по делам о банкротстве. На основании полученных результатов обуславливается необходимость определения понятия кредитора, исходя из сочетания в банкротстве материального и процессуального аспектов.

Definition of the Notion Creditor in Case of Bankruptcy. The article analyses legislative provisions concerning conditions of recognition of the subjects of law as the creditor in cases concerning bankruptcy. Expediency of determination of the notion "creditor" is caused on the basis of obtained results proceeding from unification in the bankruptcy material and process aspects.

Ключові слова. Банкрутство, кредитори у справах про банкрутство, вимоги кредиторів у справах про банкрутство.

Вступ. Національним законодавством про банкрутство визначено двох осіб, що є центральними фігурами процедури банкрутства – кредитор та боржник. Саме цих осіб наділено всім обсягом правомочностей сторін під час провадження справ про банкрутство. Через широке коло повноважень, якими ЗУ “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” [1] (далі – Закон про банкрутство) наділяє кредитора, можна стверджувати, що йому належить чільне місце у вирішенні долі боржника. Окрім Закону про банкрутство, визначення особи кредитора у справах про банкрутство міститься в Господарському кодексі України [2]. З аналізу ст. 209 та 210 кредиторами неплатоспроможних боржників визнано суб'єктів, які мають підтверджені відповідно до законодавства вимоги до боржника щодо грошових зобов'язань, включаючи кредиторів, вимоги яких повністю або частково забезпечено заставою. Зазначеними ч. 1 ст. 209 суб'єктами є інші особи, територіальні громади та держава. Далі ст. 210 вказує, що правами кредиторів щодо неплатоспроможних боржників користуються також визначені законом органи справання податків, зборів (обов'язкових платежів). Як видно, ГК України не містить єдиного чіткого визначення поняття кредитора у справах про банкрутство. Норми можуть дати уявлення щодо можливого кола кредиторів та правових підстав, на яких виникають їх вимоги до боржника. До того ж під час зарахування до кредиторів держави та територіальних громад слід було б закріпити, що вони здійснюють відповідні повноваження через визначені законом органи справання податків, зборів (обов'язкових платежів).

Трактування цього поняття Законом про банкрутство вдаліше з огляду на врахування зауважень до визначення кредитора за ГК України. Так, кредитором у справі про банкрутство може бути юридична або фізична особа, яка має в установленому порядку підтверджені документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, органи державної податкової служби та інші

© О. А. Латинін, 2010

державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справання страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) (ст. 1).

Однак жодне з цих визначень не дає повної правової характеристики особи, яка може бути визнана кредитором у справах про банкрутство.

Постановка завдання. Мета статті – окреслення загальних ознак особи кредитора у справах про банкрутство для визначення цього поняття.

Результати дослідження. Головною умовою набуття статусу кредитора у справі про банкрутство є характер вимог до боржника. На відміну від особи кредитора, Законом про банкрутство встановлено досить чіткі умови щодо характеру його вимог до боржника. Так, кредитор повинен мати право вимоги виключно за грошовими зобов'язаннями. Саме грошові зобов'язання є об'єктом правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства). Виключно від їх змісту залежить головна мета самої процедури банкрутства – відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів у якомога більшому обсязі.

Грошове зобов'язання Закон про банкрутство трактує як зобов'язання боржника заплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України (ст. 1). Одночасно Законом про банкрутство встановлено обмеження щодо складу грошових зобов'язань боржника. Дані обмеження стосуються лише тих зобов'язань, що виникли до подачі заяви до господарського суду про визнання боржника банкрутом. Так, до грошових вимог

кредиторів не зараховуються недоїмка (пеня та штраф), визначена на дату подання заяви до господарського суду, а також зобов'язання, які виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, зобов'язання з виплати авторської винагороди, зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника – юридичної особи, що виникли з такої участі (ст. 1). Однак це не означає, що такі вимоги не підлягають задоволенню.

Питання про можливість включення штрафних санкцій до складу та розміру вимог кредиторів за вимогами, що виникли на дату подачі заяви до господарського суду, законодавством конкретно не вирішено. Ч. 1 ст. 7 Закону про банкрутство встановлює, що в заяві про порушення справи про банкрутство повинні міститися відомості щодо суми боргових вимог кредиторів та розміру неустойки (штрафів, пені). У такий спосіб Закон розрізняє ці види вимог кредиторів. Однак саме основний борг перед кредитором виступає предметом грошових вимог. Дана позиція Закону пояснюється тим, що включення до вимог кредиторів штрафних санкцій може призвести до штучного збільшення розміру вимог за основним боргом боржника та унеможливити відновлення платоспроможності боржника.

Однак і позбавляти кредиторів права на отримання відшкодування за несвоєчасно виплачену заборгованість не можна. Незаконно використовуючи гроші кредитора, боржник отримує певний приріст, який має бути компенсований власнику капіталу, тобто кредиторів [3, 167]. Вищий господарський суд України в Рекомендаціях “Про деякі питання практики застосування Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” виключив неустойку (штраф, пеню) зі складу грошових зобов'язань під час вирішення питання про наявність підстав для порушення провадження у справі про банкрутство. Кредитори з вимогами щодо сплати неустойки (штрафів, пені) за грошовими зобов'язаннями, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 14 Закону про банкрутство, мають право пред'явити свої вимоги до боржника у передбаченому цим Законом порядку. Згідно з ч. 2 ст. 15 зазначеного Закону дані вимоги вносяться до реєстру вимог кредиторів окремо та задовольняються в шосту чергу (п. 4.3) [4]. Вважаємо за доцільне конкретизувати це твердження на рівні Закону про банкрутство. До речі, цілком можна було сказати про неустойку в нормі про недоїмку: замість або разом із цим терміном.

Вимоги щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також відомості про вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю і здоров'ю громадян, згідно із заявами таких кредиторів та даними обліку боржника, Закон про банкрутство зобов'язує розпорядника майна окремо внести до реєстру (п. 3 ч. 6 ст. 14). На ці вимоги не поширюється дія мораторію на задоволення вимог кредиторів (ч. 6 ст. 12). Таким чином, вони підлягають задоволенню протягом усієї процедури банкрутства.

Склад і розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи й надані послуги, сума кредитів з урахуванням процентів, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подачі в господарський суд заяви про порушення провадження у справі про банкрутство, якщо інше не встановлено Законом про банкрутство. Цим Законом чітко окреслено коло різновидів грошових зобов'язань, що можуть бути об'єктом процедури банкрутства. До них зараховано грошові зобов'язання, що виникають: з договірних відносин; з обов'язку виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника; з податкових відносин, зі страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інших видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів).

Однак поряд з грошовими зобов'язаннями боржник може мати і негрошові. Зміст цих зобов'язань – повернення або передача певного майна, виконання робіт, надання послуг тощо. Ні в законодавстві, ні в науці та на практиці питання про можливість виступати в ролі кредитора у справах про банкрутство осіб з вимогами негрошового характеру остаточно не вирішено. Виходячи зі змісту ст. 1 Закону про банкрутство, вимоги речового характеру стосовно повернення, передачі індивідуально-визначеного майна або майна, що має родові ознаки, не визнаються вимогами, які належать до грошових. Утім проблеми виникають за відсутності такого майна, під час попередньої плати за певним договором та в разі бартерних угод. За волею кредитора негрошові вимоги можуть бути трансформовані у грошові зобов'язання [5, 40; 6, 85].

Відносини з повернення або передачі індивідуально-визначеного майна можуть виникати з різноманітних договорів, наприклад оренди, зберігання тощо. Головною умовою речово-правових відносин є обов'язкове визначення певного майна індивідуальними або родовими ознаками. Дане твердження пояснюється тим, що тільки за наявності таких ознак речово-правові відносини можуть набути грошового вигляду. Перевтілення цих відносин у грошові може статися внаслідок відсутності в боржника майна кредитора та неможливості його заміни іншим майном. У процедурі банкрутства основне питання – визначення належного строку прийняття судом таких вимог до розгляду та включення їх до реєстру вимог кредиторів. Під час трансформації речово-правових вимог у грошові до початку провадження у справі про банкрутство вони безспірні, оскільки підтверджені належним чином.

Дещо по-іншому має бути вирішена ситуація, за якої на момент публікації оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство вимоги речового характеру не було переведено у грошовий еквівалент. У даному випадку слухна пропозиція Б. М. Полякова. На його думку, після публікації цього оголошення негрошові вимоги обов'язково повинні бути трансформовані в грошові, звісно, за умови, що майно речово-правового кредитора в боржника відсутнє [7, 51]. Утім ця позиція вбачається доречною стосовно тих речово-правових зобов'язань, строк виконання яких уже настав на момент публікації оголошення.

Залишається невизначеною проблема тих речово-правових кредиторів, строк пред'явлення вимог до виконання яких ще не настав у зазначений термін. Згідно з п. 15 ст. 11 Закону про банкрутство, після

опублікування оголошення про порушення справи про банкрутство в офіційному друкованому органі всі кредитори незалежно від настання строку виконання зобов'язання мають право подавати заяви з грошовими вимогами до боржника відповідно до ст. 14 цього Закону (тобто в місячний строк з дня опублікування оголошення). Постає питання, чи можуть вищезазначені кредитори звертатися до суду за переведенням своїх речових вимог у грошові саме з огляду на розпочату процедуру банкрутства боржника для подальшого їх пред'явлення в рамках цієї процедури. Виходячи з того, що на початку провадження у справі про банкрутство напевне невідомо про його результат, ці кредитори для захисту своїх прав мають право на визнання грошового еквівалента їх речових вимог. Інша справа, що до моменту належного виконання речових зобов'язань їх грошовий еквівалент не буде підлягати задоволенню. Однак вважаємо доцільним зазначити їх в реєстрі окремо. Після невиконання речового зобов'язання в належний строк ці вимоги стають поточними і можуть задовольнятися. Таким чином, слід вирішувати питання щодо тих зобов'язань, належний строк виконання яких має наступити вже після закінчення справи про банкрутство. Зауважимо, що дана пропозиція стосується лише випадків визнання боржника банкрутом та при його ліквідації.

Стосовно зарахування попередньої оплати до грошових зобов'язань логічною є думка Б. М. Полякова. Він вважає, що попередню оплату може бути зарахованою до категорії грошових вимог у справах про банкрутство, якщо її зроблено до порушення справи. При цьому такому кредитору слід звернутися до суду щодо визнання своїх грошових вимог та зарахування їх до реєстру після публікації в газеті, незважаючи на те, що строк виконання зобов'язань з передачі товарів, виконання послуг або робіт ще не настав [8, 99]. Дане твердження пояснюється тим, що в інший спосіб такий кредитор уже не зможе повернути свої кошти, якщо його боржника буде визнано банкрутом. Як видно, вирішення цього питання в запропонований спосіб доречно лише щодо зобов'язань, належний строк виконання яких настає вже після відкриття провадження у справі про банкрутство. Навіть у випадку, коли строк належного виконання такого зобов'язання передував початку відкриття процедури банкрутства, кредитору все одно потрібно звернутись до суду за визнанням своїх грошових вимог. Необхідність у цьому вбачається, враховуючи ст. 693 ЦК України, яка надає право кредитору в разі неналежного виконання боржником своїх зобов'язань вимагати передання оплаченого товару або повернення суми попередньої оплати. Тобто кредитор має визначитися з характером своїх вимог. Тільки в разі підтвердження судом права на повернення попередньої оплати відповідні вимоги можна вважати грошовими і такими, що можуть бути пред'явлені в процедурі банкрутства. Ще одне питання, яке має бути вирішено, пов'язане із зарахуванням таких вимог до реєстру. Вбачається доречним їх зарахування на загальних підставах, залежно від строку їх виконання і звернення кредитора до суду.

Згідно з положеннями ст. 716 ЦК України, до бартерних угод застосовуються відповідні норми про договори купівлі-продажу, поставки тощо. Тобто під час укладання договорів міни (бартеру) потрібно визначити ціну договору – вартість товарів, які обмінюються. Хоча зобов'язання за договором бартеру не мають грошового характеру, вони все ж таки мають грошове визначення. На думку російських правників, навіть за відсутності цінового еквівалента бартеру його розмір можна встановити, виходячи з ринкової кон'юнктури [9, 36]. Доречно вважати, що визначення вартості обмінюваних товарів визначають на момент їх належної передачі. Отже, дані зобов'язання також можуть бути трансформовані у грошові. За належного підтвердження управненою стороною своїх вимог за договором бартеру у грошовому вигляді ці вимоги можуть бути подані до боржника під час проведення процедури банкрутства. Дані теза стосується всіх таких вимог незалежно від часу їх виникнення: до чи під час провадження справи про банкрутство. Питання внесення таких вимог до реєстру слід вирішувати згідно із Законом про банкрутство.

Таким чином, як доповнення відповідного положення Закону про банкрутство доцільно внести до грошових зобов'язань вимоги кредиторів за зобов'язаннями майнового характеру, що можуть бути переведені в грошові виключно в судовому порядку. Потребують окремого закріплення зазначені моменти включення таких вимог до реєстру.

Як уже згадувалось вище, у загальній процедурі банкрутства вимоги кредитора, за заявою якого порушується справа про банкрутство, повинні бути безспірними. До того ж, відповідно до ст. 1 Закону про банкрутство, підтвердженням такої безспірності є або визнання боргу боржником, або ж наявність виконавчого документа про стягнення заявленої заборгованості. При цьому судова практика в переважній більшості випадків абсолютно безпідставно ігнорує визнання боргу боржником та визнає як єдину підставу для порушення провадження у справі про банкрутство (в загальному, неспрошеному порядку) наявність виконавчого документа [10]. Поясненням цього факту є те, що процедура банкрутства – остання можливість кредиторам повернути свої кошти у випадку, коли вичерпано інші засоби досудового або позовного провадження [11]. Гадаємо, що зазначена практика не сприяє захистові кредиторів боржника, який не в змозі виконати свої зобов'язання.

О. М. Бірюков зазначає, що під час розгляду заяви кредитора про порушення провадження у справі про банкрутство суд не вивчає питання про вичерпання правових заходів щодо повернення боргу, а тільки наявний стан боржника – чи може він виконати вимоги кредитора за рахунок свого майна [12, 170]. Законом про банкрутство серед підстав для порушення провадження у справі про банкрутство не передбачено такої вимоги. До того ж процедура банкрутства може бути розпочата самим боржником, якого закон не зобов'язує доводити в суді, які саме заходи ним буде вжито для виконання своїх зобов'язань. Згідно зі ст. 625 Цивільного кодексу України встановлено, що боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання та на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу [13]. Про

обов'язковість виконання зобов'язання свідчить і ч. 1 ст. 6 Господарського процесуального кодексу України, яка зазначає, що підприємства та організації, що порушили майнові права і законні інтереси інших підприємств та організацій, зобов'язані відновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії. Тобто боржник у будь-якому випадку повинен виконати свої зобов'язання. Документами, що підтверджують визнання вимог кредиторів боржником, є, наприклад, позитивна відповідь на претензію кредитора, погоджені сторонами акти зв'язання взаємних розрахунків тощо. Ураховуючи викладене, можна стверджувати, що в разі визнання вимог кредиторів боржником у позасудовому порядку такі вимоги також визнаються безспірними. Таким чином, документи, що підтверджують це, можуть бути підставою для подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Інша річ, що результати виконавчого провадження є об'єктивною оцінкою дійсної неплатоспроможності боржника [14, 49–50].

Правомірність вимог кредитора також встановлюється судовими рішеннями, які, згідно зі ст. 124 Конституції України, обов'язкові до виконання на всій території України [15]. Законодавством встановлено особливий порядок виконання судових рішень, беручи до уваги який, можна стверджувати, що положення Закону про банкрутство про обов'язкову наявність виконавчого провадження стосується під час подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство лише тих вимог, що підтверджені судовим рішенням. Це пояснюється саме закріпленням законом спеціального порядку виконання судових рішень. Втім знову ж це стосується лише вимог кредитора (кредиторів), які ініціюють відкриття процедури банкрутства.

Однак стосовно вимог кредиторів, що подаються до суду під час дії оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство, така ознака, як безспірність, узагалі відсутня. Згідно з ч. 1 ст. 14 Закону про банкрутство кредитори мають лише додати до своєї заяви документи, що підтверджують їхні вимоги.

Наступною умовою для вимог ініціюючого кредитора є їх розмір, який має бути не меншим ніж триста мінімальних розмірів заробітних плат. У літературі вже йшлося про відсутність єдиної думки щодо обґрунтованості та об'єктивності такої суми [16, 37]. Мінімальний розмір заробітної плати періодично збільшується протягом бюджетного року. Таким чином, можна спостерігати ситуацію, яка може скластися з цього приводу зовсім не на користь кредиторів. На момент визнання боржником вимог кредиторів, у разі звернення судового рішення до виконання, сума безспірних вимог дорівнювала необхідному розміру для подачі заяви про порушення справи про банкрутство. Однак протягом трьох місяців після встановленого строку для їх задоволення мінімальний розмір заробітної плати підвищився та унеможливив реалізацію права кредитора на подачу відповідної заяви. Згідно з ч. 2 ст. 8 Закону про банкрутство у прийнятті заяви про порушення справи про банкрутство буде відмовлено, якщо вимоги кредиторів у сумі становлять менше зазначеного законом розміру. Зі змісту цієї норми можна зробити висновок, що встановленому еквіваленту сума вимог кредиторів має дорівнювати саме на день подачі заяви про порушення справи про банкрутство до суду. За недостатності вимог даному розміру кредитори мають право об'єднати свої вимоги до боржника в одній заяві та в такий спосіб довести їх до необхідної суми (ч. 9 ст. 7 Закону про банкрутство). Однак чи є це оптимальним виходом?

ГК України розрізняє суб'єктів господарювання залежно від кількості працівників та обсягу валового доходу за рік на малі, середні та великі, незалежно від форми власності (ст. 63). Також слід згадати, що суб'єктами господарювання є й фізичні особи – підприємці. Подібне розмежування ставить кредиторів у нерівне становище з огляду на встановлений єдиний мінімальний розмір вимог до боржника для порушення справи про банкрутство. Наприклад, у період з 1 липня до 1 жовтня 2009 р. мінімальний розмір вимог кредиторів, необхідний для ініціювання справи про банкрутство, становив 189 000 грн. Зазначена сума заборгованості для одних суб'єктів господарювання – кредиторів незначна, для інших і менший її розмір може мати наслідком власне банкрутство. Законодавство про банкрутство рівною мірою має сприяти захисту і кредитора, і боржника. Однак перевага повинна бути надана кредиторів як суб'єкту господарювання, який, на відміну від боржника, здатний виконувати свої зобов'язання. Неспроможність одного суб'єкта господарювання не повинна викликати ланцюгову реакцію у вигляді неспроможності його кредиторів, кредиторів його кредиторів і т. д. У такому випадку існує необхідність своєрідної локалізації стану неспроможності відносно первісного боржника. Засобом недопущення подібної ситуації може бути впровадження диференційованого підходу до визначення мінімального розміру вимог кредиторів з огляду на їх власний стан господарської діяльності. При цьому кредитори разом з подачею заяви про порушення провадження у справі про банкрутство повинні довести наслідки заборгованості боржника для них.

Останньою умовою щодо порушення справи про банкрутство є незадоволення вимог кредиторів боржником протягом трьох місяців після настання належного строку виконання зобов'язань. До речі, такий же строк встановлено ст. 3 Федерального Закону РФ “Про неспроможність (банкрутство)”. Логічно вважати, що тримісячний строк має починати свій перебіг саме з дня визнання правомірності вимог кредиторів самим боржником. У разі, якщо це встановлюється судовим рішенням, то з дня відкриття виконавчого провадження. Таку ж позицію займає Верховний Суд України, зазначаючи, що настання передбаченого договором строку виконання грошового зобов'язання не є тією обставиною, з якою Закон про банкрутство пов'язує безспірність вимог кредиторів.

Однак останні дві умови не застосовуються під час проведення процедури банкрутства відсутнього боржника (ч. 1 ст. 52 Закону про банкрутство).

З вищезазначеного видно, що єдиною загальною умовою стосовно вимог кредиторів до боржника є їх грошовий характер. Інші ж обумовлюються особливостями правового статусу кредиторів.

Висновки. Результати аналізу наукових поглядів та нормативних положень щодо поняття кредитора дозволяють дати його визначення. Слід зауважити, що це поняття доцільно визначити з двох позицій. Підставою для такого твердження є поєднання у процедурі банкрутства двох аспектів: матеріально-правового та процесуально-правового. Так, з погляду матеріального права, *кредитор у справі про банкрутство – це фізична або юридична особа, органи державної влади з вимогами грошового характеру до боржника, що виникають з грошового зобов'язання, з договірних відносин, з обов'язку виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника та відносин щодо сплати обов'язкових платежів.* З позиції господарського процесуального права, *кредитор у справі про банкрутство – це особа, що має відповідний обсяг господарської процесуальної правоздатності для набуття статусу сторони у провадженні у справі про банкрутство.*

Звісно, запропоновані визначення поняття кредитора за даною категорією справ мають загальний характер. Аналіз положень Закону про банкрутство дозволяє виділити декілька видів кредиторів за певними критеріями. Однак загальне визначення будь-якого терміна окреслює саме спільні ознаки для можливих його різновидів.

Література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Текст] : Закон України від 14.05.1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 31. – Ст. 440.
2. Господарський кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
3. Подцерковний О. П. Правова природа мір відповідальності за прострочення виконання боржником грошового зобов'язання [Текст] / О. П. Подцерковний // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 4. – С. 164–170.
4. Про деякі питання практики застосування Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” : Рекомендації Вищого господарського суду України від 04.06.2004 р. [Текст] // Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики. – 2004. – № 36.
5. Витрянский В. В. Новое законодательство о несостоятельности (банкротстве) [Текст] / В. В. Витрянский // Хозяйство и право. – 1998. – № 3. – С. 38–48.
6. Новоселова Л. А. О правовых последствиях нарушения денежного обязательства [Текст] / Л. А. Новоселова // Вестник ВАС РФ. – 1999. – № 1. – С. 83–87.
7. Поляков Б. М. Коментар судової практики Верховного Суду України у справах про банкрутство [Текст] / Б. М. Поляков. – К. : Логос, 2008. – С. 51.
8. Поляков Б. М. Право несостоятельности (банкротства) в Украине [Текст] / Б. М. Поляков. – К. : Ін Юре, 2003. – 232 с.
9. Зинченко С. Поиск новой модели законодательства о банкротстве [Текст] / С. Зинченко, С. Казачанский, О. Зинченко // Хозяйство и право. – 2001. – № 3. – С. 36.
10. Малюська Д. Банкрутство відсутнього боржника [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2404>
11. Поляков Б. М. Деякі питання по ініціюванню провадження справ про банкрутство [Текст] / Б. М. Поляков // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 1. – С. 113.
12. Бірюков О. М. Конкурсне право в сучасній Україні [Текст] / О. М. Бірюков // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 3. – С. 167–170.
13. Цивільний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 44. – Ст. 356.
14. Валеев Д. Х. Сроки в исполнительном производстве [Текст] / Д. Х. Валеев // Российская юстиция. – 2001. – № 9. – С. 49–50.
15. Конституція України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
16. Асеева Н. Правовий механізм захисту інтересів сторін у процедурі банкрутства [Текст] / Н. Асеева // Право України. – 2005. – № 9. – С. 37–40.